

МЕЃУНАРОДЕН ЦЕНТАР ЗА СЛАВЈАНСКА ПРОСВЕТА - СВЕТИ НИКОЛЕ

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(ЕКОНОМИЈА, БЕЗБЕДНОСНО ИНЖЕНЕРСТВО,
ИНФОРМАТИКА)

СПИСАНИЕ
на научни трудови

**ДВАНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД“**
МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“
СВЕТИ НИКОЛЕ - БИТОЛА

Година VIII

Број 1

Април 2021

- СВЕТИ НИКОЛЕ, Р. СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА -
- 2021 -

Издавач: Меѓународен центар за славјанска просвета - Свети Николе

За издавачот: м-р Михаела Ѓорчева, директор

Наслов: «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД» (ЕКОНОМИЈА, БЕЗБЕДНОСНО ИНЖЕНЕРСТВО, ИНФОРМАТИКА)

Организационен одбор:

Претседател: проф. д-р Јордан Ѓорчев

Заменик претседател: д-р Стромов Владимир Јуревич, Русија

Член: м-р Борче Серафимовски

Член: м-р Милена Спасовска

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Ленче Петреска - Република Северна Македонија

Проф. д-р Александар Илиевски - Република Северна Македонија

Проф. д-р Мирослав Крстиќ - Република Србија

Проф. д-р Момчило Симоновиќ - Република Србија

Проф. д-р Тодор Галунов - Република Бугарија

Проф. д-р Даниела Тасевска - Република Бугарија

Доц. д-р Хаџиб Салкиќ - Република Босна и Херцеговина

Проф. д-р Татјана Осадчаја - Руска Федерација

Доц. д-р Вера Шунаева - Руска Федерација

Уредник: проф. д-р Јордан Ѓорчев

Компјутерска обработка и дизајн: Адриано Панајотов, Маја Маријана Панајотова, Благој Митев

ISSN (принт) 1857-9299

ISSN (онлајн) 1857-9302

Адреса на комисијата: ул. Маршал Тито 77, Свети Николе, Р. Северна Македонија

Контакт телефон: +389 (0)32 440 330

Уредувачкиот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

Напомена:

Уредувачкиот одбор на списанието «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во списанието. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лектурирањето на научните трудови објавени во списанието е на самите автори на трудовите.

Секој научен труд пред објавувањето во списанието «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» е рецензиран од двајца анонимни рецензенти од соодветната научна област.

Печати: Печатница и книжарница „Славјански“, Свети Николе

Тираж: 100

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ

ИСТОК - ЗАПАД

ЕКОНОМИЈА, БЕЗБЕДНОСНО ИНЖЕНЕРСТВО,
ИНФОРМАТИКА

ОБЛАСТ
ЕКОНОМИЈА

Доц. д-р Дејан Крстевски

Проф. д-р Сашо Манасов

МСУ „Г. Р. Державин“ Свети Николе – Битола

Р. Северна Македонија

СОВРЕМЕНА ЕКОНОМИЈА (НЕВРОЕКОНОМИЈА) ВИДОВИ СТРАТЕГИИ

АПСТРАКТ: Постојат бројни примери на компании кои се фокусирани однатре и кои функционираат беспрекорно. Но, ако не се усогласени со надворешниот свет во рамките на кои дејствуваат, тоа функционирање може да прерасне во спроведување на неуспешна стратегија.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: стратегија, економија, истражување, контрола на внимание, фокусираност, социјална интелигенција

MODERN ECONOMY (NEUROECONOMICS) TYPES OF STRATEGIES

ABSTRACT: There are numerous examples of companies that are internally focused and operate flawlessly. But if they are not aligned with the outside world within which they operate, that functioning can grow into the implementation of a failed strategy.

KEYWORDS: strategy, economics, research, attention control, focus, social intelligence

ВОВЕД

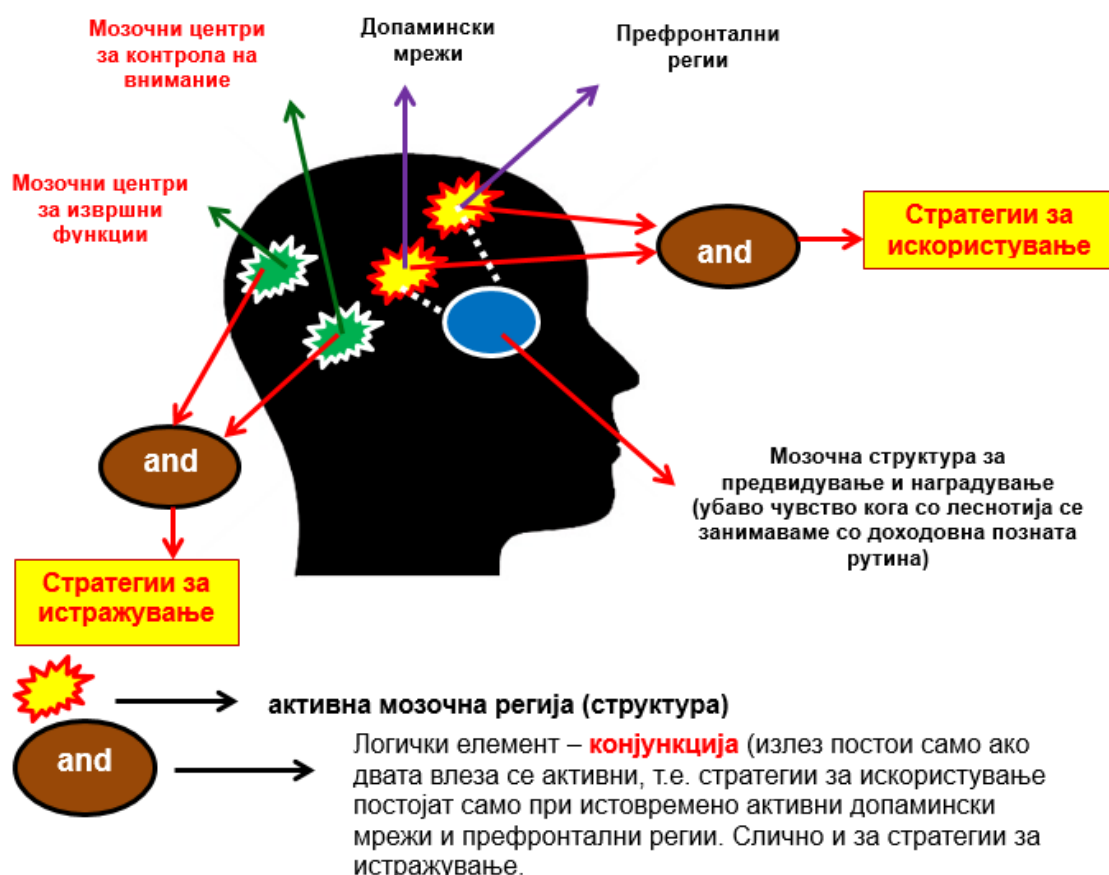
Во секоја стратегија постојат два пристапи: **искористување и истражување** (два вида фокусираност). **Искористувањето** бара да ја одржуваме фокусираноста на моменталната работа за да можеме да ја унапредиме нејзината ефикасност и да го подобриме начинот на работењето. **Истражувањето** подразбира да го смениме моменталниот центар на вниманието за да побараме нови можности и ги овозможува приспособливоста, откривањето и иновациите. **Искористувањето е желка, а истражувањето зајак.** Несогласувањето меѓу овие две нешта е присутно во умот на секој донесувач на одлуки. Тоа се практични стратегиски одлуки што ја водат компанијата кон **успех** или кон **пропаст**.

Најдобрите донесувачи на одлуки сестрано пристапуваат кон **урамнотежување** на овие два пристапи зошто знаат кога да преминат од едниот на другиот. Компанијата Кодак беше ненадминлива во аналогна фотографија (користење на филм), но поткликна во новата конкурентна реалност на дигиталните фотоапарати. Опасноста демне во текот на падот на работењето кога компаниите од разбирливи причини се фокусираат на опстанокот и на остварување на целите, со намалување на трошоците, често на штета на одржување чекор со промените во светот. Режимот на опстанокот значително го стеснува фокусот.

Способноста за менување може да биде најтешка за оние што се фатени во „стапицата на успехот“. Секоја компанија ќе се соочи со моментот кога ќе мора **драматично да се промени за да преживее**, а и за да го подигне работењето на повисоко ниво. **Ако се пропушти тој момент, ќе почне пропаѓањето.**

1. КАКО ДА СЕ РАЗМИСЛУВА ПОИНАКУ

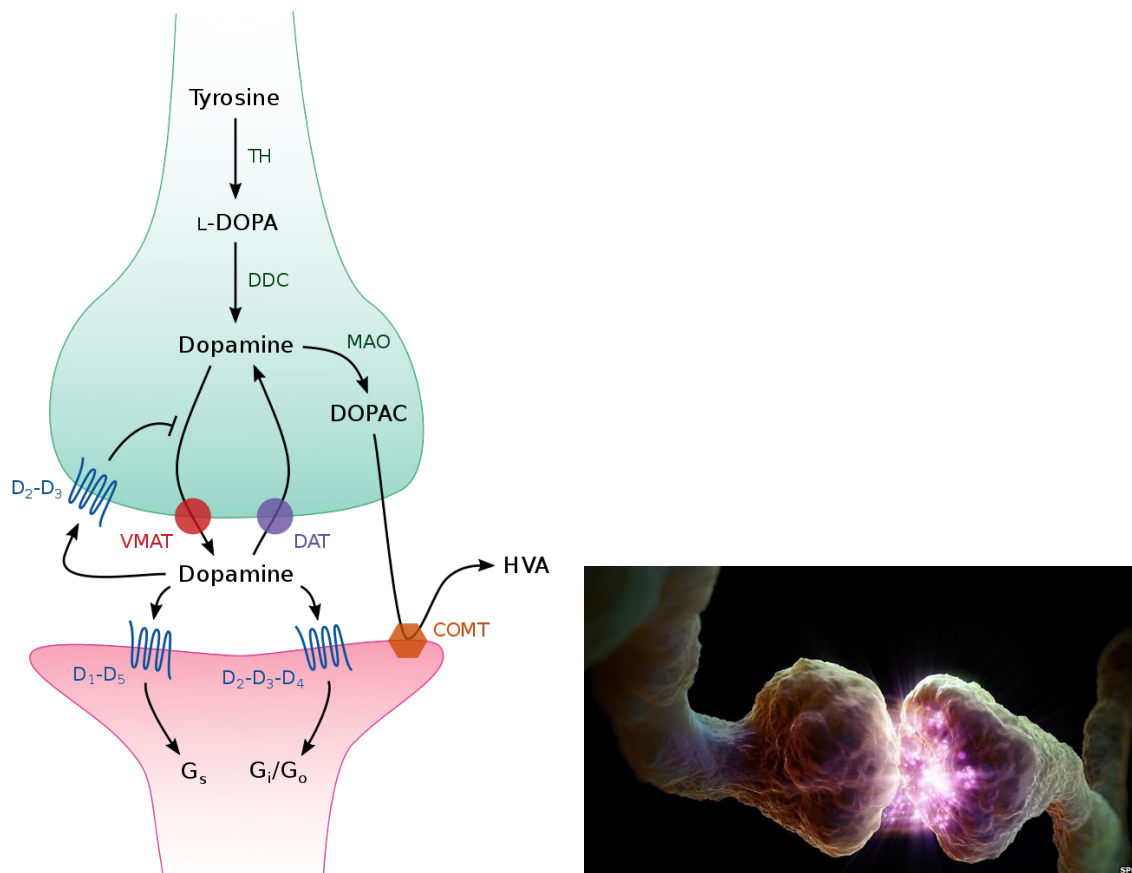
Слоганот на компанијата Епл (Apple „размислуваме поинаку“ (го вовел Стив Џобс во 1997 година) го одредува **преминот на истражување**. Преминот на **нова територија** наместо **слепа истрајност** за да се зголеми ефикасноста, претставува сосема **поинакви ментални функции и невронски механизми**. **Контролата на вниманието** е клучна за носителите на одлуки што мора да ја почнат таа промена.

Слика 1: Мозочна структура што ги проникнува двата вида на фокусираност

Во едно истражување на снимки на мозокот на **63** искусни донесувачи на одлуки, **откриена е посебна мозочна структура што ги проникнува двата вида фокусираност**. Стратегиите за искористување се поврзуваат со активноста на **допаминските мрежи и префронталните регии**. Искористувањето го придружува активност во **мозочната структура за предвидување и наградување** – убаво чувство кога со леснотија се занимаваме со доходовна, позната рутина. Стратегиите за истражување се поврзуваат со активности на **мозочните регии за извршни функции и контрола на вниманието**. Истражувањето поттикнало активност во извршните центри на мозокот и во центрите за контрола на вниманието.

Допаминот ни ги обезбедува волјата и упорноста, а заедно со него дејствуваат и ендорфините (невротрансмитери на еуфорични чувства) кои го обезбедуваат чувството на задоволство. Овие механизми се активни додека сме задоволни. Кај депресивните луѓе овие позитивни чувства се гасат многу побрзо. Кога зборуваме за своите позитивни цели и соништа, се активираат центрите во мозокот кои не отвораат за нови можности.

Слика 2: Синаптична активност на допамински мрежи помеѓу два неврони

2. НЕВРОЛОГИЈА НА ЛУЃЕТО КОИ БЛЕСКААТ ВО ЖИВОТОТ

Пример: Познат светски актер присуствувал на врвен тениски натпревар. Во паузата камерите го снимиле и го покажале на голем екран во салата. Целиот стадион станал и го поздравиле (околу 10000 гледачи). Но подоцна, додека излегувал од стадионот, некој на паркингот викнал од кола додека минувал: “Еј, идиоту!”

Додека си одел накај дома, актерот размислувал: “Кој е тој човек? Зошто некој би рекол такво нешто?” Другите 10.000 обожаватели како да не постоеле, туку постоел само тој еден човек.

Негативноста ни дава тесна фокусираност – на тоа што не вознемирува. **Когнитивна терапија (вештини на емоционална интелигенција)** може да поттикне ваков човек да се фокусира на пријатни чувства како што е одушевената маса на стадионот и тоа да го задржи како центар на вниманието. Од друга страна, позитивните емоции ни го прошируваат опсегот на вниманието – имаме слобода се да впиеме. И навистина, кога ќе не преземе позитивноста,

нашите перцепции се менуваат. Кога се чувствуваме добро, свеста ни се шири од вообичаената **самодоволна фокусираност** на „ЈАС“ кон посеопфатна и потопла фокусираност на „НИЕ“.

Фокусираноста на негативното или на позитивното определува како ќе функционира нашиот мозок. **Кога сме расположени и полни со енергија се активира левата префронтална регија во мозокот.** Во неа се наоѓа мозочна структура што не потсетува, колку убаво ќе ни биде кога конечно ќе оствариме некоја одамна поставена цел – таа структура им помага на луѓето напорно да работат за да реализираат одредена цел.

Ведрото расположение се гледа и во ставовите. Некоја нова работа е **авантура** што отвора возбудливи можности, а не страшен животен чекор. Кога животот ненадејно **ќе донесе позитивен момент**, ведрото расположение **трае и трае.**

Луѓето што го гледаат животот во таа светлина, се фокусираат на доброто, а не само на лошото. Наспроти тоа, **цинизмот раѓа песимизам** – не само фокусирање на моменталното зло туку и убеденост дека демне и уште поголемо зло. Сè зависи од тоа на што ќе се фокусираме, на еден злонамерен навијач или на 10.000 обожаватели. Позитивноста ја отсликува нашата мозочна структура. Кога сме **среќни**, се активира **нуклеус акумбенс**, која е клучна структура за **мотивацијата и чувството** дека **работата што ја работиме ни дава задоволство.** Оваа структура, богата со **допамин**, ги поттикнува позитивните чувства, стремежите кон цели и желбите.

Допаминот ни ги обезбедува **волјата и упорноста**, а заедно со него дејствуваат и **ендорфините** (невротрансмитери на **еуфорични чувства**) кои го обезбедуваат **чувството на задоволство.** Овие механизми се активни додека сме задоволни. Кај депресивните луѓе овие позитивни чувства се гасат многу побрзо (**допаминот** како невротрансмитер во мозокот прв го препознал шведскиот научник **Арвид Карлсон** во 1957 година).

Прашање: **ДАЛИ НИ Е ПОТРЕБНО ФОКУСИРАЊЕ НА НЕГАТИВНОТО?**

Најновите истражувања во неврологијата го покажуваат следново: Скенирањето на мозокот на лица кои се фокусираат на позитивни работи и лица кои се фокусираат на негативни работи откриваат дека:

- » Снимките на мозокот на лица со позитивно фокусирање покажуваат поголема активност на мозочната структура **нуклеус акумбенс** (богата со допамин).
- » Кај лица со поголем фокус на негативното, нивниот мозок ги активирал мозочните регии што предизвикуваат **тегоба, ментален конфликт и тага** (активност на **десната префронтална регија** на мозокот).

Според експертите по неврологија, **фокусирањето на сопствените квалитети**, не наведува да одиме кон посакуваната иднина и ја поттикнува отвореноста кон нови идеи, луѓе и планови. Наспроти тоа, истакнувањето на своите слабости го изнесува на виделина **одбранбеното чувство на должност и вина**, што не прави затворени. Оваа истражување е во корелација со истражувањето за откривање на талентот на секој ученик и понатаму насочување на неговото учење во таа област – фокусирање на сопствените квалитети произлезени од талентот.

Позитивната перспектива внесува радост во учењето и работата. **Фокусирањето на негативното е потребно за да преживееме, а фокусирањето**

на позитивното ни е потребно за да бидеме среќни. Двете ни се потребни, но во вистински сразмер. Тој сразмер е во светлина на таканаречениот „**Лосадов ефект**“, наречен според Марсијал Лосада, психолог кој ги проучувал емоциите во врвни деловни тимови. Лосада утврдил дека, најуспешните тимови имаат сразмер меѓу позитивното и негативното од **2,9:1**. Постои и **горен праг** на позитивноста: над Лосадовиот сразмер **11:1**, тимовите стануваат премногу **лекомислени** за да бидат ефикасни. Истиот опсег на тој сразмер важи и за луѓето што **блескаат во животот** (Barbara Fredrickson, M. Losada, "Positive Affect and the Complex Dynamics of Human Flourishing, American Psychologist, 2005).

Овие најнови истражувања се во спротивност на повообичаениот пристап што се фокусира на слабостите: лоши оценки или нереализирани квартални цели и како да се отстранат. Тој разговор се фокусира на она што не чини во врска со нас – на нашите мани и на тоа што треба да сториме за да се „поправиме“ и на чувство на вина и страв. Една од најлошите верзии на тој пристап се пројавува кога, родителите го казнуваат детето поради лошите оценки сè додека детето не се поправи. Тегобата поврзана со казнувањето всушност го оптоварува претфронталниот кортекс на детето додека тоа се обидува да се фокусира и да учи, што претставува дополнителна пречка на патот кон подобрување.

Социјалната интелигенција не учи дека, на интеракција како онаа на Интернет ѝ недостига клучната спrega за учење наменета за комуникациските механизми во мозокот што ни помагаат да се поврземе и, да оставиме добар впечаток при првата средба. **Невроните што се запалуваат заедно, заедно и се спаруваат – мозокот е како пластика и непрекинато ги обликува своите структури во текот на денот.** Што и да правиме, додека го правиме тоа, **мозокот засилува некои структури**, а некои не. Во меѓусебното општење лице в лице, социјалната структура собира безброј знаци и сигнали што ни помагаат добро да се поврземе, како и да ги споиме релевантните неврони. Но во текот на стотици часови на интернет, споевите во социјалниот дел на мозокот речиси воопшто не вежбаат.

За жал, денес најголемиот дел од нашата социјализација се одвива преку електронските машини (компјутерите).

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Barbara Fredrickson, M. Losada, "Positive Affect and the Complex Dynamics of Human Flourishing, American Psychologist, 2005.
2. Joseph LeDoux, "Emotion and the Limbic System Concept", Concepts in Neuroscience, New York, 2005.
3. Karen F. Stone and Harold Q. Dillehunt, "SELF SCIENCE", Santa Monica, 1998.
4. С. Манасов и И. Манасов, "Емоционална писменост и современ бизнис", Скопје, 2019.
5. Sasho Manasov, "Inteligentni sistemi", Slavjanski Univerzitet, Skopje, 2018.